

ARTYKUŁY I ROZPRAWY
ARTICLES AND TREATISES

Arkadiusz Machniak

**POLSKIE POWSTAŃCZE SIŁY ZBROJNE –
GENEZA POWSTANIA I CHARAKTERYSTYKA
ORGANIZACJI**

Narastający terror władzy komunistycznej wprowadzonej w Polsce przy pomocy sowieckich bagnetów budził opór społeczny. Pojawiające się informacje o niewątpliwym wybuchu kolejnego światowego konfliktu zbrojnego aktywizowały podziemie antykomunistyczne. Czy w realiach okresu stalinowskiego w Polsce istniała możliwość zorganizowania zrywu zbrojnego, który zakończyłby się sukcesem? Przypuszczenie to wydaje się być mało prawdopodobnym. Nie brakowało jednak osób powiązanych z konspiracją, którzy przekonani byli, że przy sprzyjających wydarzeniach międzynarodowych takie działanie będzie miało sens. Jednym z nich był Roman Kisiel – twórca podziemnej antykomunistycznej organizacji Polskie Powstańcze Siły Zbrojne (PPSZ).

Roman Kisiel urodził się w 1916 r. we wsi Bystrowice niedaleko Jarosławia. Ukończył siedem klas szkoły podstawowej i w okresie międzywojennym pracował jako kupiec. W 1931 r. związał się z ruchem ludowym. W latach 1938–1939 odbył służbę wojskową w stopniu kaprała w 10. Dywizji Taborowej dyslokowanej w Radymnie. Po klęsce wrześniowej przez pierwsze lata okupacji prowadził sklep wraz z żoną w miejscowości Orły koło Przemyśla. W 1942 r. wstąpił do konspiracyjnych Batalionów Chłopskich (BCh) i w okresie dwóch następnych lat zorganizował ich struktury w powiecie przemyskim. W 1944 r. utworzył w powiecie przemyskim Ludową Straż Bezpieczeństwa.

W tym samym roku wspólnie z oddziałami Armii Krajowej (AK) współorganizował akcję „Burza” na terenie powiatu przemyskiego. Latem 1944 r. był komendantem Milicji Obywatelskiej w powiecie przemyskim. Szybko przeszedł do konspiracji występując zarówno przeciwko Ukraińcom, jak i oddziałom radzieckim. W 1945 r. ujawnił swój oddział przed Urzędem Bezpieczeństwa (UB) w Przemyśle. W tym samym roku objął funkcje prezesa Polskiego Stronnictwa Ludowego (PSL) w Przemyśle. Był kilkakrotnie aresztowany przez UB za działalność propagandową, a po zwolnieniu z więzienia wyjechał do Kamiennej Góry¹.

W okresie okupacji działając w konspiracyjnych BCh R. Kisiel zawarł drugi związek małżeński. Jego druga żona współdziałała wraz z nim w konspiracji. Przed wyjazdem do Kamiennej Góry Kisiel przez pewien okres czasu pracował w Przemyśle w Przedsiębiorstwie Wodociągów i Kanalizacji². Z rekomendacji PSL w 1945 r. Kisiel zatrudniony był również w Urzędzie Ziemskim w Przemyśle³.

Początkowo Kisiel po wkroczeniu na wschodnie obszary Polski wojsk radzieckich naiwnie wierzył, że będzie uczestniczył wraz z nimi w budowaniu „Polski wolnej i ludowej”. Był przekonany, iż zarówno on, jak i jego współtowarzysze broni, których określał mianem „żołnierzy bez mundurów”, wniosą swój wkład w odbudowę kraju⁴. Kisiel szybko pozbył się złudzeń co do intencji władz komunistycznych.

Określenie dokładnej daty utworzenia przez Kisiela PPSZ stwarza pewne trudności. Według jednego z najbliższych współpracowników Kisiela z okresu funkcjonowania PPSZ Eugeniusza Kondziołka, pełniącego w tej organizacji funkcje kuriera, Kisiel planował powołać do życia organizację konspiracyjną jeszcze przed 1951 r. W 1949 r. E. Kondziołka przebywając w Kamiennej Górze utrzymywał kontakty z Kisiel, który mieszkał i pracował w tym okresie we Wrocławiu. Z polecenia Kisiela Kondziołka sondował wśród swoich zna-

¹ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Oddział Rzeszów (AIPNOR), 050/1938, Charakterystyka Romana Kisiela z dnia 26 VI 1951 r., k. 14.

² Relacja Eugeniusza Kondziołka byłego kuriera PPSZ z dnia 4 IX 2014 r. W dokumentach archiwalnych zdeponowanych w IPN figuruje: Eugeniusz Kądziołka. W wyniku błędnego wpisu w Urzędzie Stanu Cywilnego używa on jednak danych: Eugeniusz Kondziołka. Pod takim nazwiskiem autor wymieniać będzie go w tekście. Ponadto w przypisach autor cytując dokumenty źródłowe pozostawia ich oryginalne nazewnictwo.

³ AIPNOR 042/680, Protokół przesłuchania świadka Romana Kisiela z dnia 5 III 1952 r., k. 8.

⁴ R. Kisiel „Sęp”, *Bez munduru. My żołnierze*, Warszawa 1969, s. 342.

jomych potencjalnych kandydatów do działalności konspiracyjnej⁵.

Według twórcy tej organizacji Kisiela ps. konspiracyjny „Dźwignia” geneza tej organizacji sięga końca 1949 r., kiedy przeszedł on do ukrycia. Podczas pobytu na terenie powiatu przemyskiego, na podstawie krążących informacji o zbliżającym się konflikcie zbrojnym i rosnącemu niezadowoleniu społecznemu, Kisiel podjął decyzje o utworzeniu PPSZ. Organizacja ta miała w przyszłości objąć na wypadek wojny władzę w Polsce po obaleniu ustroju komunistycznego. Ponadto utworzenie organizacji dawało Kisielowi możliwość lepszego funkcjonowania pod jej szyldem w konspiracji. Organizacja miała bazować na kadrach BCh, SL i PSL. Kisiel za główny cel przyjął rozbudowę jej struktur na terenie województwa rzeszowskiego. Kisiel sam mianował siebie pułkownikiem i Komendantem PPSZ oraz przyjął główne założenia organizacyjne i ideologiczne⁶.

Tworzenie struktur terenowych organizacji postępowało sukcesywnie wraz z pozyskiwaniem przez Kisiela w jej szeregi nowych członków. Jako jeden z pierwszych w szeregi PPSZ wstąpił były funkcjonariusz UB Henryk Tadla. Przyjęty został do PPSZ w styczniu 1951 r. wraz ze swoją żoną Janiną. Otrzymał ps. „Słowik” i stanowisko komendanta obwodu przeworskiego. Jego żona odpowiadała w organizacji za łączność. H. Tadla, wykorzystując swoje kontakty w bezpieczeństwie, pozyskiwał m.in. aktualnych lub byłych funkcjonariuszy do współpracy z PPSZ. Do jednego z nich należał były funkcjonariusz Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Przeworsku Walerian Lichtarski⁷.

W kilka miesięcy później Kisiel pozyskał w szeregi organizacji oficera Wojska Polskiego kpt. Kazimierza Zakrzewskiego, który pełnił funkcję dowódcy kompanii w jednej z jednostek wojskowych w Przemyślu. K. Zakrzewski był spokrewniony z innym członkiem tej organizacji – Wiesławem Woszczakiem i dzięki niemu po raz pierwszy spotkał się z Kisiel w Zagórz w marcu 1950 r. Do kolejnego spotkania pomiędzy nimi doszło w lipcu 1951 r. w Piotrkowie. Wówczas Zakrzewski wyraził akces do PPSZ, złożył przed Kisiel przysięgę i obrał pseudonim konspiracyjny „Wiech”⁸.

⁵ Relacja Eugeniusza Kondziołki z dnia 13 VII 2014 r.

⁶ AIPNOR 050/1938, T. IV, Protokół przesłuchania podejrzanego Romana Kisiela z 8 XII 1951 r., k. 241.

⁷ AIPNOR 050/1932/2, Protokół przesłuchania podejrzanego Henryka Tadla z dnia 1 XII 1951 r., k. 56.

⁸ AIPNOR 050/1938/1, Protokół przesłuchania podejrzanego Kazimierza Zakrzewskiego z dnia 3 XI 1951 r., k. 158–160.

Organizacja ta była przez cały czas swej działalności w stadium początkowego rozwoju. Podstawowe dokumenty organizacji były opracowywane w trakcie działalności i tworzenia struktur terenowych. Jeżeli za najważniejszy dokument przyjąć statut PPSZ to nosi on datę 11 listopada 1951 r. W tym czasie nastąpiły już pierwsze aresztowania w kierownictwie, a UB przygotowywało się do likwidacji PPSZ⁹.

Założeniem Kisiela było jak największe rozbudowanie organizacji pod względem liczebnym. Celu tego nie zdołał dokonać, ponieważ od chwili rozpoczęcia konspiracyjnej działalności, PPSZ były kontrolowane przez agenturę Wydziału III Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Rzeszowie oraz Departamentu III Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego. Głównym celem działalności Kisiela była walka z ustrojem komunistycznym, zwalczanie uspołdzielczenia wsi i poparcie dla PSL Stanisława Mikołajczyka. Realizację powyższych zamierzeń Kisiel wiązał z wybuchem kolejnego konfliktu zbrojnego¹⁰.

Kisiel nazwę organizacji zaczerpnął z książki *Powstanie 1863 r.*, gdyż jedna z organizacji powstańczych nosiła taką właśnie nazwę. Organizację konspiracyjną zamierzał budować na gruncie chłopskim, gdyż jak twierdził przed pierwszą wojną światową rządziła sanacja, po drugiej rządzą robotnicy, a po trzeciej wojnie światowej będą rządzić chłopi. PPSZ mieli tworzyć byli żołnierze BCh i AK. Jednym z głównych celów działalności organizacji miało być przygotowanie gruntu pod przejęcie władzy przez S. Mikołajczyka. Kisiel nie planował natomiast akcji z użyciem broni palnej i takie założenia mieli mu za złe młodszy członkowie PPSZ. Bronia miała jedynie służyć do ćwiczeń i przygotowań na wypadek kolejnej wojny¹¹.

Struktura PPSZ oparta była głównie na strukturze konspiracyjnej BCh. Najwyższą władzą była Komenda Główna, nazywana też Kwaterą Główną na czele z Kisielą ps. „Dźwignia”. Jego zastępcą był W. Woszczak ps. „Orkan” w późniejszym okresie komendant okręgu w PPSZ. Drugim zastępcą był kpt. Zakrzewski ps. „Wiech”.

Pod Komendę Główną podlegała Komenda Okręgu, obejmująca tereny województwa rzeszowskiego w składzie personalnym: Komendant – Woszczak ps. „Orkan”, zastępca – Andrzej Nowak ps. „Grot-Kotwica”, szef łączności

⁹ M. Koba, *Polskie Powstańcze Siły Zbrojne*, Rzeszów 1998, s. 16.

¹⁰ AIPNOR 05/55, Charakterystyka nr 35 reakcyjnej organizacji pod nazwą Polskie Powstańcze Siły Zbrojne, k. 155.

¹¹ M. Koba, *Polskie Powstańcze...*, s. 18.

– J. Tadla ps. „Sosna”. Komenda Okręgu dysponowała trzema Komendami Obwodów, które swoją działalnością obejmowały teren trzech powiatów, tj. przemyski, jarosławski i przeworski. W każdej z tych komend były przewidziane po trzy etaty kierownicze.

Funkcję Komendanta Obwodu przemyskiego pełnił Aleksander Słabodzian ps. „Szary”, stanowisko Komendanta Obwodu jarosławskiego piastował Władysław Kędzior ps. „Wilk”. We wszystkich trzech Obwodach stanowiska zastępców i szefów łączności nie były obsadzone. Ponadto w skład Komendy Głównej planowano powołać szefa wywiadu i jego zastępcę, szefa kancelarii i jego zastępcę oraz sekretarkę. W rzeczywistości nie powołano Komendy Głównej w przewidzianej statutem formie¹².

Pod Komendy Obwodów podlegały Komendy Rejonowe, które dzieliły się na placówki, obejmując działalnością jedną gromadę. Teren Obwodu przemyskiego podzielony był na dwie Komendy Rejonowe: Krzywca – Komendant Józef Lach ps. „Sęp”, Dubiecko – Komendant Paweł Dudziak ps. „Topola”. Komendom tych dwóch rejonów podlegały cztery placówki, które mieściły się w miejscowościach: Skopów – Komendant Franciszek Pilch ps. „Klon”, Bełwin – Komendant Michał Kostka ps. „Tajemniczy”, Drohobyczka – Komendant Jan Pinkowicz ps. „Brzoza”, Waclawice – Komendant Jan Cwynar ps. „Łuk”. Na terenie Obwodu jarosławskiego mieściły się dwie Komendy Rejonowe w miejscowościach: Roźwienica – Komendant Michał Perec ps. „Jastrzębiec, Pruchnik – Komendant Mieczysław Czarniecki ps. „Sokół-I”. Pod opisane Rejony podlegały cztery placówki: Rudołowice – Komendant Stanisław Perec ps. „Pokorny”, Bystrowice – Komendant Leon Fołta ps. „Tygrys”, Wola Węgierska – Komendant Roman Czarniecki ps. „Jodła”. Obwód przeworski miał zorganizowane tylko dwie Komendy Rejonowe w Markowej, gdzie Komendantem został Dominik Kulas ps. „Śmiały” oraz w Manasterzu z Komendantem Stefanem Ziębą ps. „Jawor” na czele. W obwodzie przeworskim zorganizowana została tylko jedna placówka w Hucisku Jawornickim kierowana przez Władysława Jamróż ps. „Zmiana”¹³.

W okresie od końca 1950 r. do wczesnej jesieni 1951 r. Kisiel aktywnie działał na terenie wschodniej części województwa rzeszowskiego, pozostając w ukryciu i tworząc struktury organizacyjne. W obawie przed aresztowaniem

¹² Ibidem, s. 20–21.

¹³ AIPNOR 05/55, Charakterystyka nr 35 reakcyjnej organizacji pod nazwą Polskie Powstańcze Siły Zbrojne, k. 150–151.

często zmieniał miejsca pobytu, a kontaktował się głównie z osobami jakie znał z czasów okupacji i działalności w BCh.

W październiku 1950 r. Kisiel przebywał w Zagórzcu w domu Kołczów. Pobyt w Zagórzcu Kisiel wykorzystał jako postój w drodze do Manasterza, gdzie mieszkała jego rodzina. Pozostawił również list, który polecił dostarczyć do H. Tadli przebywającego w tym czasie w Hucisku¹⁴.

Ponadto ukrywał się w miejscowości Drohojów, gdzie nawiązywał kontakty z dawnymi współpracownikami z konspiracji. Z polecenia Kisiela Tadeusz Mach udał się do wsi Orły do Antoniego Ferenca, który ukrywał dla Kisiela broń palną. Kisiel przekazał T. Machowi, że zainicjował tworzenie organizacji antykomunistycznej¹⁵. W miejscowości tej członkowie PPSZ przebywali i ukrywali się kilkakrotnie realizując zadania zlecane przez Kisiela¹⁶.

Jak wspomniano powyżej, UB wykorzystując dostępne metody i środki pracy operacyjnej praktycznie od samego początku rozpracowywał działalność Kisiela oraz proces tworzenia PPSZ. Można wręcz zaryzykować stwierdzenie, że na pewnym etapie działalności PPSZ, tj. okres listopad – grudzień 1951 r. UB realizując specjalnie opracowaną kombinację operacyjną sterował procesem działania organizacji.

Tak na przykład działalność Kisiela od wiosny 1951 r. poddana była kontroli operacyjnej przy wykorzystaniu agentury. Warto w tym miejscu przeanalizować informacje agenturalne na temat Kisiela, gdyż wskazują one, że praktycznie bezpieka kontrolowała każdy jego krok.

W kwietniu 1951 r. Kisiel przebywał wraz z małżeństwem Tadlów i Woszczakiem w Hucisku i Widaczowie. Z tych okolic Kisiel wydawał dalsze polecenia organizacyjne¹⁷.

Członkowie organizacji pozostawali w ukryciu, przekazując listy z poleceniami pomiędzy poszczególnymi ogniwami PPSZ. Listy przemycane były z Manasterza do Jarosławia, gdzie odbierał je Leon Zygadło, a ich kolejnym odbiorcą miał być Tadla¹⁸.

¹⁴ AIPNOR 042/680, Protokół przesłuchania podejrzanej Bronisławy Kołcz z dnia 1 I 1952 r., k. 1–2.

¹⁵ AIPNOR 042/679, Protokół przesłuchania podejrzanego Tadeusza Macha z dnia 21 II 1952 r., k. 4.

¹⁶ Ibidem, 042/679, Protokół przesłuchania świadka Wiesława Woszczaka z dnia 3 III 1952 r., k. 9.

¹⁷ AIPNOR 050/1938, Doniesienie agenta ps. „Jasion” z dnia 17 IV 1951 r., k. 112.

¹⁸ Ibidem 050/1938, Doniesienie agenta ps. „Jasion” z dnia 8 V 1951 r., k. 120.

Agentura UB informowała o planach Kisiela w zakresie nawiązywania kontaktów międzynarodowych. W nawiązywaniu kontaktów międzynarodowych miała pomagać Petronela Łoziak zamieszkała w Przemyślu. Wymieniona prawdopodobnie posiadała szwagra zatrudnionego w jednej z ambasad na terenie Polski. Kiesel rzekomo również w tym okresie nawiązywał kontakty z nn organizacjami podziemnymi, które działały w ujęciu międzynarodowym. W wyniku tych kontaktów Kiesel miał ustalić miejsca zrzutów z samolotów broni i amunicji. Ponadto dzięki pomocy kpt. Zakrzewskiego organizacja pozyskała z arsenałów wojskowych rakiety wraz z amunicją oraz mapy¹⁹. Warto w tym miejscu zaznaczyć, iż analiza materiałów źródłowych zgromadzonych w IPN nie daje podstaw do potwierdzenia informacji agenturalnych dotyczących pozyskiwania przez PPSZ środków pola walki przerzucanych przez samoloty. Zdecydowanie można je przypisać „twórczości” agenta ps. „Kryśia” uplasowanego w bezpośrednim otoczeniu Kisiela, który w ten sposób chciał się uwiarygodnić w oczach funkcjonariuszy UB.

Kiesel zarządził, aby podlegli mu członkowie PPSZ kierujący określonymi strukturami organizacji przekazywali mu listownie meldunki o rozwoju sytuacji i działalności każdego pierwszego i piętnastego miesiąca. Kiesel odbierał te meldunki przebywając w Skopowie, Woli Dubieckiej i innych okolicznych miejscowościach. W czerwcu 1951 r. organizacja posiadała m.in. dwa pistolety automatyczne, dwa granaty i jeden pistolet. Ukryte były w Skopowie, gdzie z organizacją współpracował miejscowy leśniczy Tomaszewski ps. „Żbik” i w Zagórzcu u Macieja Rzepy²⁰.

M. Rzepa wykonywał polecenia Tadli, który pełnił, jak wspomniano wcześniej, funkcje komendanta organizacji na terenie powiatu przeworskiego. Ze względu na fakt, że Tadla był dezerterskim z UB przemieszczał się czasami w terenie w przebraniu zakonnicy. W ten sposób przyjeżdżał ubrany do Manasterza do Ludwika Jamroza²¹. W tym okresie organizacja posiadała już własną pieczęć, którymi sygnowała listy przekazywane pomiędzy poszczególnymi komórkami organizacyjnymi. W październiku 1951 r. rozwinął je Ludwik Wojciechowski z miejscowości Helusz²².

Latem 1951 r. do Manasterza powrócił z Kamiennej Góry siostrzeniec Kisiela tj. Kondziołka, który otrzymał list od swojej matki napisany na prośbę

¹⁹ Ibidem 050/1938, Doniesienie agenta ps. „Kryśia” z dnia 13 VI 1951 r., k. 127.

²⁰ AIPNOR 042/681, Doniesienie agenta ps. „Kryśia” z dnia 15 VI 1951 r., k. 3.

²¹ AIPNOR 050/1938, Doniesienie agenta ps. „Kryśia” z dnia 16 X 1951 r., k. 155.

²² AIPNOR 042/681, Doniesienie agenta ps. „Zapałka” z dnia 17 X 1951 r., k. 4.

Kisiela. W liście tym była zawarta propozycja spotkania w okolicach Manasterza. Po przyjeździe do Manasterza Kondziołka początkowo nie mógł nawiązać kontaktu z Kisiel. Do spotkania doszło w Lipniku, gdzie Kisiel potwierdził fakt założenia konspiracyjnej organizacji. Kisiel wyznaczył Kondziołce w tej organizacji funkcję kuriera, gdyż jak się wyraził darzył jego osobę szczególnym zaufaniem.

Podczas spotkania w Lipniku latem 1951 r. Kisiel przekazał Kondziołce, iż w PPSZ działają już takie osoby, jak Petronela Łoziak z Przemyśla, która wcześniej była członkiem BCh i mieszkała w tym czasie na osiedlu Kazanów, Kazimierz Skóra z Kańczugi pełniący funkcję łącznika, Edward Zajac z Zagórza i M. Rzepa z Zagórza. Ponadto w Piotrkowie Trybunalskim działali już Roman Czajka, w Hadlach Szklarskich działał Woszczak oraz Stanisław Koba. W Kańczudze członkami PPSZ byli L. Jamroz oraz Antoni Cynk. W Przemyśle do organizacji należał Izidor Miara, w Bystrowicach do PPSZ należała Zofia Pukalska²³.

W tym czasie tworzone były już struktury organizacji poza województwem rzeszowskim. W maju 1951 r. w Bystrowicach doszło do pierwszego spotkania Kisiela z R. Czajką z Piotrkowa. Spotkanie zorganizował Woszczak. Czajka za namową Woszczaka przystąpił do PPSZ z zadaniem rozbudowy struktur w Piotrkowie. Otrzymał ponadto zadania kolportowania na terenie kraju ulotek o treści antypaństwowej²⁴.

Kisiel przy pomocy Czajki w lipcu 1951 r. przebywał w Piotrkowie i Łodzi, gdzie nawiązywał kontakty, występował w nich jako płk ps. „Dźwignia” i komendant konspiracyjnej organizacji antypaństwowej. Po wyjeździe z Łodzi Kisiel ukrywał się latem 1951 r. przez pewien czas w Żurawicy koło Przemyśla kontaktując się z kpt. Zakrzewskim²⁵.

Kondziołka obok zadań kurierskich otrzymał zadanie werbowania do organizacji nowych członków. Dzięki jego staraniom do PPSZ akces złożyli Stefan Laska z Manasterza, Bronisław Żygadło z Zagórza oraz Łuczyk z Zagórza. Dane personalne pozyskanych przez Kondziołkę osób zostały zapisane i schowane w słoiku, a następnie zakopane pod stodołą w jego rodzinnym

²³ Relacja Eugeniusza Kondziołki z dnia 4 IV 2013 r.

²⁴ AIPNOR 050/1938/7, Protokół przesłuchania podejrzanego Romana Czajka z dnia 9 II 1952 r., k. 12.

²⁵ Ibidem 050/1938/7, Protokół przesłuchania podejrzanego Romana Czajka z dnia 12 II 1952 r., k. 15–16.

gospodarstwie w Manasterzu. Kisiel przekazywał swojemu kurierowi informacje i polecenia w formie ustnej lub pisemnej. Informacje na papierze były zaszyfrowane i Kondziołka nie posiadał wiedzy co do ich treści. Jako kurier i łącznik używający ps. konspiracyjnego „Kem” Kondziołka realizował wyjazdy do Krakowa, Łodzi, Poznania i Warszawy.

Personalalia Kondziołki znane były Kisielowi oraz kilku innym członkom PPSZ. Członkowie organizacji nie mogli znać więcej jak trzech innych działaczy PPSZ. W praktyce jednak mogło to wyglądać inaczej. Ze względów finansowych koszt podróży kurierskich Kondziołka pokrywał we własnym zakresie²⁶.

W połowie listopada 1951 r. Kondziołka przybył na spotkanie z Kisielalem w okolicach Manasterza na drodze wiodącej z Dynowa do Przeworska. W trakcie spotkania wręczył Kisielowi gotówkę i uzyskał polecenie przyjazdu w to samo miejsce dnia następnego²⁷.

Spotkanie to miało miejsce w dniu 17 listopada 1951 r. Kisiel przebywał wówczas w domu Karoliny Kowal w Kańczudze. Przez kilka wcześniejszych dni Kisiel ukrywał się w Sieteszy. W okresie tym uzyskał informacje, że UB planuje aresztowania na terenie gminy Manasterz i on sam jest poszukiwany. UB poszukiwało wówczas również S. Kobę, M. Potocznego, E. Zajęca. W przekonaniu Kisiela informacje powyższe wskazywały na to, iż UB rozpoznawało działalność PPSZ, gdyż wszyscy wyżej wymienieni należeli do tej organizacji. Zdaniem „Dźwigni” osobą odpowiedzialną za dystrybucję tych informacji i jednocześnie współpracę z UB miał być członek PPSZ Rzepa²⁸.

Kisiel w tym czasie przebywając w Kańczudze zamierzał odebrać od Tadli meldunek ze sprawozdania dotyczącego postępów w organizowaniu struktur PPSZ w powiecie przeworskim. Do spotkania z Tadlą jednak nie doszło, gdyż nie było możliwości nawiązania z nim kontaktu. Podczas pobytu w Kańczudze Kisiel uzyskał informacje od Kondziołki, że w jego rodzinnym domu w Manasterzu przebywa były nauczyciel Kondziołki, który jest członkiem organizacji konspiracyjnej i planuje spotkać się z Kisielalem. Spotkanie pomiędzy Kisielalem a byłym nauczycielem Kondziołki tj. Jerzym Bogdańskim vel Zygmunt Koź-

²⁶ Relacja Eugeniusza Kondziołki z dnia 5 IV 2013 r.

²⁷ AIPNOR 107/1333, Protokół przesłuchania podejrzanego Eugeniusza Kądziołki z dnia 30 I 1952 r., k. 6.

²⁸ AIPNOR, 050/1938, T. IV, Protokół przesłuchania podejrzanego Romana Kisiela z dnia 8 XII 1951 r., k. 244.

miński miało miejsce pomiędzy Kańczugą a Manasterzem dnia 18 listopada 1952 r. W spotkaniu obok Kisiela, Bogdańskiego brali udział Woszczak, Kondziołka i Skóra. Bogdański, który przedstawił się jako „Barbara” poinformował Kisiela, że działa w organizacji konspiracyjnej. Bogdański zaproponował Kisielowi współpracę, ale na zasadzie, iż ten podporządkuje mu PPSZ. Kisiel nie wyraził na powyższe zgody, ale podtrzymał zamiar kontynuowania z Bogdańskim dalszej współpracy²⁹. Do kolejnego spotkania pomiędzy nimi doszło dnia następnego w Sieteszy w domu Maca, gdzie Bogdańskiego przyprowadził Kondziołka. Ponowna rozmowa pomiędzy Kisielom a Bogdańskim nie przyniosła żadnych efektów, gdyż Kisiel ocenił go jako „endeka”. Nie zerwał jednak z Bogdańskim kontaktów³⁰.

Około miesiąca po tym spotkaniu – w drugiej połowie grudnia 1951 r. Kondziołka dostał list napisany przez Kisiela z poleceniem wykonywania wszelkich rozkazów od osoby, która ten list dostarczyła do Manasterza. W liście tym wydał rozkaz, aby Kondziołka przybył w dniu 20 grudnia 1951 r. na stację PKP w Jarosławiu. Tam miało miejsce spotkanie z mężczyzną, który przedstawił się jako „Mieczysław”. Kondziołka uzyskał od niego polecenie rzekomo przekazane przez Kisiela wyjazdu do Szczecina do mieszkania pod adresem Mariana Buczka 29/26. Kondziołka wykonując wydany rozkaz wyjechał wraz z „Mieczysławem” do Szczecina pod podany adres. Doszło tam do spotkania z Bogdańskim, któremu przekazano informacje o ustalonym spotkaniu z Kisielom w Łodzi w dniu 23 grudnia 1951 r. W związku z faktem, iż Bogdański nie mógł w dniu 23 grudnia 1951 r. pojechać na spotkanie z Kisielom do Łodzi w drodze powrotnej w Poznaniu doszło do ponownego spotkania Kondziołki z „Mieczysławem”, którego poinformował o fiasku spotkania z Kisielom. W tej sytuacji „Mieczysław” rozkazał Kondziołce, aby ten stawił się w Warszawie 2 stycznia 1952 r.

W dniu 2 stycznia 1952 r. o godz. dziewiatej rano doszło do spotkania Kondziołki z „Mieczysławem” w Warszawie na dworcu PKP. Kondziołka dostał zadanie wyjazdu do Tczewa, gdzie w sali dworcowej oczekiwać na niego będą dwaj mężczyźni celem przekazania mu dalszych instrukcji. Podczas pobytu w sali dworca PKP w Tczewie Kondziołka miał zakupić piwo, czapkę położyć na stole a płaszcz zawiesić na ramionach. Spotkanie z dwoma mężczyznami odbyło się

²⁹ AIPNOR 050/1938, T. VII, Protokół przesłuchania podejrzanego Wiesława Woszczaka z dnia 17 I 1952 r., k. 140–141.

³⁰ Ibidem 050/ 1938, k. 142.

zgodnie z przekazanymi poleceniami. Kondziołka w ich towarzystwie 3 stycznia 1952 r. pojechał do Łodzi, gdzie zorganizowano spotkanie z Bogdańskim. Następnego dnia Kondziołka ponownie spotkał się z „Mieczysławem” w Warszawie. Dostał rozkaz powrotu do Manasterza i przybycia na kolejne spotkanie 27 stycznia 1952 r. na stacji PKP w Przeworsku. W umówionym dniu na stacji PKP w Przeworsku Kondziołka spotkał się z „Mieczysławem”, który przekazał mu informacje dla Rzepy. Zgodnie z tym poleceniem Rzepa w dniu 28 stycznia 1952 r. miał wyjechać do Krakowa na stację PKP, gdzie będzie na niego oczekiwał Kisiel. Rzepa odmówił wykonania tego rozkazu, a Kondziołka na polecenie „Mieczysława” stanął się w tej sytuacji zgodnie z hasłem kurierskim na kolejne spotkanie 28 stycznia 1952 r. wieczorem do gospody w Kańczudze w rynku. Tam jednak nie zastał „Mieczysława”³¹.

Zadania jakie organizował w tym czasie kurier PPSZ Kondziołka sterowane były w całości przez UB. Prowadzone one były w ramach kombinacji operacyjnej przy wykorzystaniu agenta ps. „Robak”, który przed kurierem PPSZ występował jako „Mieczysław”. W toku tych działań rozpoznano zadania Kondziołki oraz formę kontaktów z PPSZ jaką nawiązał Bogdański. UB oceniło, że Bogdański to człowiek prawdopodobnie niezrównoważony psychicznie i nie stanowi zagrożenia dla państwa. Ostatnim etapem działań UB miało być rozbitcie organizacji i aresztowanie jej członków³².

Jerzy Bogdański vel Zygmunt Koźmiński ps. „Barbara” potwierdził, że przybył do Manasterza w listopadzie 1951 r. celem spotkania z Kisielą w czym pośredniczył Kondziołka. Przed rodziną Kądziołków występował pod zmienionymi danymi personalnymi, jakie przyjął w trakcie II wojny światowej. W trakcie tej wizyty potwierdził, że ukrywa się przed władzą państwową. W czasie pobytu Bogdański dwukrotnie spotkał się z Kisielą, Kondziołką i Woszczakiem. W trakcie spotkań dowiedział się, że Kisiel powołał do życia tajną organizację o nazwie Polskie Powstańcze Siły Zbrojne i że bazuje ona głównie na kadrach chłopskich. Bogdański wyjeżdżając z domu Kondziołków w Manasterzu przekazał „Kemowi” swój adres w Szczecinie oraz hasło wywoławcze: „czy jest pan Barbarą?”³³.

³¹ AIPNOR 107/1333, Protokół przesłuchania podejrzanego Eugeniusza Kądziołki dnia 31 I 1952 r., k. 6–9.

³² AIPNOR 05/55, Charakterystyka nr 35 reakcyjnej organizacji Polskie Powstańcze Siły Zbrojne, k. 160.

³³ AIPNOR 107/1333, Protokół przesłuchania świadka Zygmunta Koźmińskiego z 4 IV 1952 r., k. 17–19.

W dniu 3 listopada 1951 r. został aresztowany kpt. Zakrzewski, który w tym dniu był już przesłuchiwany. Dalsze aresztowania jednak nie nastąpiły. Wówczas J. Tadla i Woszczak pisali anonimy i donosy do UB w Przemyślu i Rzeszowie informując o miejscach pobytu Kisiela. Chcieli by najpierw aresztowano Kisiela, a potem sami planowali się ujawnić. Tadla była przekonana, że Kiesel otumaniał ludzi i pod pretekstem pracy politycznej wyłudzał od nich kwatery, pożywienie i finanse. Dodatkowo na jej decyzję wpłynął fakt, że była w ciąży z Woszczakiem, a ogólnie to w organizacji działała, aby się z nim widywać. 16 listopada 1951 r. aresztowano H. Tadłę, który w tym czasie ukrywał się u Wojciecha Gawła w Manasterzu. 2 grudnia 1951 r. aresztowano Woszczaka i J. Tadłę podczas podróży podstawionym samochodem wojskowym w Muninie. Kiesel został aresztowany 8 grudnia 1951 r. w domu Łoziakowej w Przemyślu³⁴.

W dniu 29 stycznia 1952 r. wieczorem kurier PPSZ Kondziołka pojechał z Manasterza do Przeworska. Udał się na dworzec PKP celem zakupu biletu przed planowanym wyjazdem do Warszawy. Na dworcu PKP w Przeworsku został zatrzymany przez dwóch funkcjonariuszy UB. W tym samym czasie UB zatrzymało w Manasterzu Rzepę i Jamroza. Kondziołka został przewieziony samochodem do siedziby bezpieki w Rzeszowie przy ul. Jagiellońskiej. Kilkaście godzin później nad ranem 30 stycznia 1952 r. UB aresztowało Józefa i Katarzynę Kądziołków i przeprowadzono rewizję w ich domu³⁵.

Faktyczne aresztowania członków PPSZ oznaczające kres jej działalności miały miejsce dwa dni później, tj. 31 stycznia 1952 r. Wówczas to aresztowano łącznie siedemdziesiąt pięć osób podejrzanych o przynależność do PPSZ. Podczas rewizji i aresztowań UB skonfiskowało dokumenty organizacyjne w postaci archiwum Kisiela, w którym znajdowały się rozkazy organizacyjne, awanse, przeniesienia, wytyczne, kryptonimy gmin, wiosek itp. Ponadto jeden karabin KbK i trzy automaty PP

Rozpracowanie PPSZ realizowane było głównie przez UB, ale ze względu na fakt udziału w tej organizacji żołnierzy zawodowych, jak wspomniany powyżej kpt. Zakrzewski, działania te były koordynowane z Informacją Wojska Polskiego. Kontrwywiad wojskowy zlikwidowanie PPSZ uważał za jeden z największych sukcesów. Dane jakie wojskowe organy bezpieczeństwa zgromadziły w tej sprawie wskazywały, że PPSZ rekrutowały się głównie z działaczy

³⁴ M. Koba, *Polskie Powstańcze...*, s. 62–63.

³⁵ Relacja Eugeniusza Kondziołki z 14 IV 2013 r.

konspiracyjnych dawnego PSL oraz BCh. Jednym z zadań tej organizacji miała być penetracja wojska poprzez utworzenie komórek organizacyjnych i pozyskiwanie kadry wojskowej. Według Informacji Wojska Polskiego ostatecznym celem PPSZ miało być masowe wystąpienie zbrojne przeciwko władzy „ludowej”, na podstawie którego do rządów powróci Mikołajczyk. Na podstawie zgromadzonych informacji organa kontrwywiadu wojskowego oceniły, iż działalność PPSZ w wojsku cechowała się konspiracyjną pracą, nawiązywaniem kontaktów z członkami dawnego podziemia zbrojnego, zbieraniem materiałów o charakterze wywiadowczym, zdobywaniem na potrzeby organizacji map wojskowych i amunicji oraz przygotowywaniem miejsc nadających się na organizowanie zrzutów z powietrza. Informacja Wojska Polskiego również weszła w posiadanie danych o powiązaniach siatki PPSZ na terenie województwa rzeszowskiego – głównie powiaty przemyski, przeworski i jarosławski z osobami z innych terenów kraju, np. Piotrkowa Trybunalskiego, Wrocławia czy Poznania³⁶.

W wyniku prowadzonych czynności śledczych UB 6 lutego 1952 r. uzyskał decyzje Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Rzeszowie o tymczasowym aresztowaniu dziesięciu członków PPSZ. Część członków PPSZ, jak Aleksander Słobodzian, J. Tadla, Woszczak przyznało się do działalności w PPSZ i złożyło zeznania umożliwiające identyfikacje pozostałych osób zaangażowanych w jej działalność. W Piotrkowie Trybunalskim zostali zatrzymani i aresztowani Czajka, Barbara Sikora, Bronisław Stolewczyk, Włodzimierz Maciejek. Wymienionych przekazano do dyspozycji WUBP w Rzeszowie. Już na wstępie śledztwa zachowano szczególne środki ostrożności, izolowano poszczególnych członków PPSZ i sprawdzano ich ewentualne powiązania ze służbami więziennymi³⁷.

Czynności śledcze realizowane przez UB skutkowało zatrzymaniem w lutym 1952 r. i objęciem czynnościami procesowymi łącznie dziewięćdziesiąt trzy osoby. Metody śledztwa praktykowane przez funkcjonariuszy UB zaowocowały przyznaniem się do działalności w PPSZ dodatkowych osób, takich jak Roman Czarniecki ps. „Jodła”, Tadeusz Sęk ps. „Winkiel”, Ludwik Jamróz

³⁶ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, 2386/30173, Główny Zarząd Informacji Wojska Polskiego, Biuro Studiów, Charakterystyka organizacji podziemnych zlikwidowanych przez organa bezpieczeństwa w latach 1951–1952, k. 3–4.

³⁷ AIPNOR 050/1938, T. V, Raport do Szefa Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Rzeszowie z dnia 6 II 1952 r., k. 214–216.

ps. „Semp”, Stanisław Burek ps. „Tajemniczy”, Tadeusz Bącal ps. „Lipski”³⁸. Zeznania potwierdzające udział w antykomunistycznej organizacji podziemnej złożyli również Jan Wojtowicz ps. „Jesion”, Marian Benbenek ps. „Sokół”, Józef Benbenek ps. „Pług”, Ludwik Wojciechowski ps. „Orzech”, Stanisław Koba ps. „Struś”³⁹. W ocenie funkcjonariuszy UB rozpracowujących PPSZ czynności śledcze były wynikiem wcześniejszych efektywnie zaplanowanych czynności operacyjnych. Największy problem stanowiło rozpracowanie organizacji, przeniknięcie w jej szeregi agentury i przeciwdziałanie aktywności jej kierownictwa⁴⁰.

Informacje zebrane przez UB w toku rozpracowania operacyjnego spowodowały, iż do działalności i kierowaniu PPSZ przyznali się Kisiel, Woszczak i małżeństwo Tadolów⁴¹. Początkowo Kisiel próbował stosować wybiegi i przechytrzyć przesłuchujących go funkcjonariuszy UB, np. udawał wariata oraz głuchoniemego – nie przyniosło to jednak żadnego efektu⁴².

Podczas czynności śledczych UB stosowało „wypróbowane” czynności i większość przesłuchiwanym zeznawała wszystko co wiedziała na temat PPSZ. Metody te polegały m.in. na tym, że Woszczaka przesłuchiwały trzy ekipy śledcze w wymiarze dwudziestu dwóch godzin na dobę, gdyż początkowo wypierał się swojej działalności w PPSZ. Zmienił swoją decyzję po konfrontacji z Kisielem, który w obecności oficerów śledczych powiedział do niego: „... słuchaj Wiesiu jesteś młody, nie wypieraj się i mów prawdę bo szkoda twojego zdrowia...”⁴³.

Byli również tacy, którzy nie przyznali się do działalności w PPSZ i utrzymywali, że w jej ramach załatwiali prywatne sprawy Kisielea. Do działalności w organizacji nie przyznał się główny kurier PPSZ Kondziołka oraz jego rodzice⁴⁴.

Kondziołka był przesłuchiwany przez kilku funkcjonariuszy na przemian. W wyniku czynności śledczych miał połamane wszystkie palce u obu rąk,

³⁸ Ibidem 050/1938, T. V, Pismo do Naczelnika Wydziału III Departamentu III Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego z dnia 10 II 1952 r., k. 230–232.

³⁹ Ibidem 050/1938, T. V, k. 234–235.

⁴⁰ AIPNOR 05/55, Charakterystyka nr 35 reakcyjnej organizacji pod nazwą Polskie Powstańcze Siły Zbrojne, k. 161–162.

⁴¹ AIPNOR 050/1938, T. V, Raport do Szefa Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Rzeszowie z dnia 6 II 1952 r., k. 238–240.

⁴² Relacja Eugeniusza Kondziołki z dnia 18 V 2014 r.

⁴³ M. Koba, *Polskie Powstańcze...*, s. 63.

⁴⁴ AIPNOR 050/1938/1938, T. V, Raport specjalny z przebiegu śledztwa w sprawie nielegalnej organizacji PPSZ z dnia 9 II 1952 r., k. 222.

które oficerowie śledczy wcześniej wsadzali mu pomiędzy drzwi, był przesłuchiwany w pozycji na baczność po kilka godzin z rzędu, sadzano go na odwróconym taborecie, był bity pałkami po całym ciele. Przesłuchaniom towarzyszyły wyzwiska oraz groźby. Nie brakowało również sztuczek mających na celu jego „rozmiękczenie”. Podczas jednego z przesłuchań oficer śledczy zaproponował mu wypicie ciepłej herbaty⁴⁵.

W dniu 3 kwietnia 1953 r. Wojskowy Sąd Rejonowy (WSR) w Rzeszowie orzekł następujące kary: Kisiel – kara śmierci, Zakrzewski – kara śmierci, Tadla – kara śmierci, Woszczak – kara śmierci. Po ogłoszeniu wyroków adwokaci złożyli skargi rewizyjne. Zabiegi te przyniosły efekt w postaci zmian wyroków: Kisiel piętnaście lat pozbawienia wolności, Zakrzewski siedem lat pozbawienia wolności, Woszczak piętnaście lat pozbawienia wolności⁴⁶. Na podstawie amnestii złagodzano wydane wyroki dla członków PPSZ.

W dniu 9 grudnia 1955 r. z więzienia zwolniony został Zakrzewski, Woszczak został warunkowo zwolniony 12 czerwca 1956 r. Tadla wyszedł na wolność 10 listopada 1956 r., a Kisiel opuścił zakład karny 12 grudnia 1956 r.⁴⁷

Główny kurier PPSZ, siostrzeniec i zaufany człowiek Kisielea – Kondziołka wyrokiem WSR w Rzeszowie w dniu 9 maja 1952 r. skazany został na karę pozbawienia wolności w wysokości trzech lat i sześciu miesięcy⁴⁸. W dniu 3 marca 1953 r. WSR w Rzeszowie na podstawie Ustawy o amnestii z dnia 22 listopada 1952 r. postanowił złagodzić karę Kondziołki o 1/3, tj. pięć lat i cztery miesiące⁴⁹.

Po wyjściu z więzienia niektórzy członkowie PPSZ nawiązali ze sobą kontakty. W wielu przypadkach było to ich pierwsze spotkanie, w ten sposób narodziły się przyjaźnie trwające przez następne lata⁵⁰. Wielu z nich nigdy się nie poznało. Wielu nie doczekało rehabilitacji, sprawiedliwej oceny i wyrównania krzywd. Przystępując do działalności konspiracyjnej wierzyli, że będą walczyć o lepszą Polskę. Ślubowali wierność Polsce zgodnie ze słowami przysięgi:

„Przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu w Trójcy Świętej Jedy-nemu i ziemi broczącej w krwi, Narodowi polskiemu uciemżonemu w jarzmie dyktatury bolszewickiej, że nie skalam imienia Polaka, że

⁴⁵ Relacja Eugeniusza Kondziołki z dnia 14 IV 2013 r.

⁴⁶ M. Koba, *Polskie Powstańcze...*, s. 64.

⁴⁷ Ibidem, s. 65–66.

⁴⁸ AIPNOR 107/1333, Wyrok przeciwko Eugeniuszowi Kądziołka, k. 66.

⁴⁹ Ibidem 107/1333, Postanowienie z dnia 3 III 1953 r. o zastosowaniu amnestii, k. 52.

⁵⁰ Relacja Eugeniusz Kondziołki z dnia 9 IX 2014 r.

będę wiernie służył w szeregach powstańczych. Rozkazy przełożonych i dowódców będę wykonywał szybko i sumiennie. Będę walczyć i mścić się tak abym mógł pomścić śmierć i krzywdy najlepszych synów i córek Ojczyzny pomordowanych w więzieniach i kuźniach UB i NKWD. Tajemnic organizacyjnych i w ogóle co mi jest wiadome o Polskich Powstańczych Siłach Zbrojnych nie zdradzę tak do osób znajomych, jak i krewnych, a w razie zdrady odpowiadam życiem własnym. Biorę sobie za punkt honoru walczyć w szeregach Polskich Powstańczych Sił Zbrojnych przeciwko reżimowi komunistycznemu o niepodległość Ojczyzny, tak abym mógł żyć i umierać jako prawy żołnierz Polski. Tak mi dopomóż Bóg i Przenajświętsza Męka Syna Jego⁵¹.

SUMMARY

Polish Insurgent Forces was anticommunist conspiracy organization. It was founded by Roman Kisiel – former peasant activist. The purpose of the organization were fight with communist government and takeover of authority in case of another world war. Because of fast work out in detail of the organization by communist Secret Political Police it acted very short time – only beginning of the fifties XX century. Organization acted in Rzeszowskie Voivodeship and backup mainly on former peasant activists. Its possible development in Poland was impossible because of destroying the organization in 1952.

Keywords: movement folk, communist organization, aparat repression, conspiracy

⁵¹ AIPNOR 05/55, Przysięga Polskich Powstańczych Sił Zbrojnych, k. 154.